

درس خارج فقه استاد هادی عباسی خراسانی

۹۹/۰۴/۱۴

« فهرست دروس بسم الله الرحمن الرحيم »

محتویات

۱- حدیث اخلاقی

۲- گزارشی از جلسه گذشته

۳- چند روایت در بحث تزاحم: مبانی روایی تقدم اهم در

تزاحم

۳.۱- روایات اهل سنت

۳.۲- روایات شیعه

۴- دیدگاه صاحب جواهر در بحث تزاحم

۵- جمع بندی برخی احکام مطرح شده درباره کرونا

۶- فسخ قراردادها در ایام کرونا

موضوع: مسائل مستحدثه/مسائل کرونا /مبانی روایی تقدم اهم

در کرونا

۱- حدیث اخلاقی

حدیث امروز در تحف العقول هست. در سند تحف العقول

عرض کردیم روایاتی که به شهرت رسیده است، مانند روایت

حوزه علمیه قم

مسجد اعظم

قم

مدرسه فیضیه

مدرسه خان

مدرسه آیت الله گلپایگانی

سایر مدارس

فقه معاصر

تفسیر

رجال

دروس به زبان عربی

حوزه علمیه نجف

نجف

حرم امیرالمؤمنین (ع)

مساجد

حوزه علمیه مشهد

مدرسه آیت الله خویی

سایر مدارس مشهد

تفسیر و نهج البلاغه

سایر حوزه ها

شهرستانها

کربلا

بیروت

دمشق

داکار (آفریقا-سنگال)

قطیف و احساء

کابل

سایر موضوع ها

کلام و فلسفه

طب در روایات

بزرگان معاصر

تقریر عربی درس ها

راهنمای تقریر نویسی

پخش زنده

ثبت نام

ویرایش اطلاعات

دریافت نرم افزار

زمان درس ها

نحوه گفتگو

تالارها

امکانات جانبی

سوالهای متداول

مشکل نمایش حروف فارسی

مفصل مکاسب که مرحوم شیخ آوردند، معتبر است.

امام عسکری علیه السلام فرمودند: **من تعدی فی طهوره کان کناقضه**. [۱]

اساس اسلام بر اعتدال است. نه افراط را می‌پذیرد و نه تفریط را. برخی گمان می‌کنند طهارت دارند. برخی زیاده‌روی در شستشو و طهارت دارند. خدای نکرده انسان دچار وسواس [۲] عملی نشوند. وسواس عملی برخاسته از وسواس فکری است. اضطراب درونی که بیاید اضطراب بیرونی به دنبال دارد. هرکس از وضوی خود تجاوز کند و بیشتر بشوید مانند کسی است که ناقض وضو است.

قدیمی‌ها ضرب‌المثل خوبی داشتند که مرتبه اول واجب مرتبه دوم مستحب و مرتبه سوم حرام.

امام علی علیه السلام به نقل حسن بصری: صبح کنار شط فرات رفتیم. آبی برداشتند و ما هم برداشتیم و استفاده کردیم. حضرت اضافه آب را روی آب ریختند. من روی زمین ریختم. فرمودند چرا اسراف کردید؟ این روایت در انوار نعمانیه ص ۲۲۶ آدرس داده شده است.

حضرت امام این فقیه مکرم و بزرگوار حتی در ایام بستری‌شان از خصیصین ایشان نقل کردند که با نصف لیوان وضو می‌گرفتند. پارچ آب آوردند در بیمارستان برای امام ولی گفتند بپرید زیاد است با قوری آب آوردیم.

حضرت آیت الله سیستانی حفظه الله یک وضوی گرفته بودند در کلیپی ایشان هم با نصف لیوانی وضو گرفتند.

۲- گزارشی از جلسه گذشته

تراحم در مقام امتثال است. فرقی بین فقیه و مکلف نیست. فقیه هم از مکلفین است. تراحم راه برون‌رفت از احکام است نه بن‌بست. مرجحات باب تراحم تقدیم حضورتان شد. مهم قاعده

اهم و مهم است. این قاعده بزرگ‌ترین راه برون‌رفت در تراحم احکام است. چه در واجبین، چه در دو حرام و چه در حرام و واجب.

۳- چند روایت در بحث تراحم: مبانی روایی تقدم اهم در تراحم اگر روزی اضطراری به وجود آمد یا تراحمی بین احکام اصلی و فرعی به وجود آمد باید چه کنیم؟ احکام اصلی یعنی احکام اولیه مانند واجب و حرامی که جعل شده است.

۳.۱- روایات اهل سنت

در حدیثی نقل شده است از رسول مکرم اسلام صلی الله علیه و آله که قاعده کلی است. مبنای برون‌رفت از تراحم احکام است: **إذا اجتمعت حرمتان طرحت الصغرى للكبرى.** [۳] این صغری و کبرای عرفی است نه منطقی. این عرف را هم عام می‌دانیم و هم خاص. پزشکی گفت مقام این ویروس مهم است. روایت دیگر کلی‌تر است:

نبوی: **إذا اجتمعت الداعیان فاجب اقربهما بابا فان اقربهما بابا اقربهما جوارا.** [۴]

اگر کسی شما را به دو منزل می‌خواند ببینید نزدیک‌ترین راه کدام است. چرا که او از نظر همسایگی به شما نزدیک‌تر است. ما باید راه میان‌بر را برویم. باید اصول را گرفت و فروع را از آن استفاده کرد.

۳.۲- روایات شیعه

روایت دیگر روایت امام کاظم علیه السلام است:

إذا اجتمعت سنة و فريضة بدء بالفرض. [۵]

در تراحم وجوب و استحباب باید وجوب را انتخاب کنید.

إذا أضرت النوافل بالفرائض فافضوها. [۶]

اگر مستحبات و عبادات به واجبات ضرر رساند آنها را دور
بیفکنید.

لَا قُرْبَةَ بِالنَّوَافِلِ إِذَا أَصْرَتْ بِالْفَرَائِضِ. [۷]

به مبنای ما مستحبات هم دارای ملاک هستند ولی ملاک واجب
قوی‌تر است. و اینجا هم تراحم هست و حکم استحبابی هم دلیل
می‌خواهد.

امام علی علیه السلام: لیس العاقل من يعرف الخير من الشر،
ولكن العاقل من يعرف خير الشرین. [۸]

عاقل کسی نیست که خیر را از شر جدا کند بلکه کسی است
که بهترین شر را بشناسد. به خصوص اگر هر دو دارای ملاک
حبی باشند.

۴- دیدگاه صاحب جواهر در بحث تراحم

کلام صاحب جواهر در چند جا ج ۵ ص ۱۰۲ به بعد ج ۱۱
ص ۲۴ و ص ۲۵ ج ۱۱ ص ۸۶ ج ۵ ص ۱۱۰ عبارات مرتبط
است:

جواهر شرح قرآن فقه است، یعنی شرایع. شرایع را قرآن فقه
می‌گفتند که مرحوم حلی با حساب و کتاب نوشتند. یک دوره فقه
پویا است.

خلاصة الكلام فيما لا إطلاق نص فيه أنه إن حصل ما يصلح
لسقوط التكليف (چه به لحاظ علمی و چه عملی) من ضرر او
مشقة لا تتحمل ونحوها مما يندرج به تحت العسر والخرج أو
أهمية واجب آخر مع التعارض ونحوها توجه السقوط ، وإلا فلا.

[۹]

این تعارض اعم از تراحم و تعارض است. اگر تنافی می‌گفتند
بهتر بود.

الا به همه اینها می‌خورد.

ایشان ضرر را عرفی و متداول می‌دانند. قاعده لا ضرر را ما شخصی می‌دانستیم. در مسائل روزه بیمار کرونا عرض کردیم ضرر شخصی در هر روز دارای خصوصیات خاصی است. مانند اصل روزه نیست که بگوییم مانند نیت تا آخر یک جا انجام دهد. متغیر و متحول است. اگر ضرر در آن روز بود روزه برداشته می‌شود. با احتمال هم ضرر منجز است. همین که احتمال بدهد اگر احتمال بدهد ماسک نزدن مثلا او را گرفتار می‌کند واجب می‌شود.

عبارت دیگر صاحب جواهر:

ثم المدار في ثبوت الضرر هنا وغيره مما كان كذلك على علمه أو ظنه المستفاد من معرفة أو تجربة أو إخبار عارف وان كان صبيا أو فاسقا بل وذميا مع عدم تهمة في الدين ولعل ما في المنتهى من عدم قبوله إذا كان كذلك للتهمة وعدم الظن فلا خلاف لظهور كلامه أو صريحه في الاكتفاء بالظن كغيره من الأصحاب من غير خلاف أجده فيه ، لوجوب دفع الضرر المظنون ، وللتعليق على الخوف المتحقق به في السنة ومعاقدة الإجماعات ، بل قد يقال بتحقيقه مع الشك فضلا عن الظن ، بل مع الوهم القريب الذي لا يستبعده العقلاء. [١٠]

پزشک یهودی هم اگر گفت کرونا ضرر دارد برای ما حجیت دارد. چرا که رجوع به متخصص است. اطمینان کافی است ثقه بودن لازم نیست.

ایشان هم احتمال عقلایی را منجز می‌دانند ما هم چنین نظری داریم.

۵- جمع‌بندی برخی احکام مطرح شده درباره کرونا

سد عن سبيل الله لا يجوز. بستن مساجد و مشاهد جایز نیست به حکم اولیه. اگر کسی سد عن سبيل داشته باشد کار حرام انجام داده است. اول باید از امر به معروف و نهی از منکر

استفاده کنند. اگر نشد باید فیزیکی ورود کنند. ولی الضرورات تبيح المحذورات. از باب دفع ضرر محتمل بستن مساجد رخصت نیست بلکه عزیمت است و واجب است. چرا که اگر تجمعی پیدا کنند باعث نشر ویروس مسری می‌شوند. از باب اضرار به غیر هم حرام است. هم ضرر شخصی است و هم اضرار است.

اقامه نماز در مسجد و جماعت استحباب دارد و تعظیم شعائر است ولی مراقبت و جلوگیری از نشر ویروس کرونا و بیماری حاد واجب است.

هیچ گاه مستحب تاب مقاومت در برابر واجب ندارد.

حکم تکلیفی‌اش می‌شود حرمت و وجوب مراقبت باعث چنین حکمی می‌شود.

حکم تکلیفی دیگر هم مبتلا کردن دیگران است. در جلسات گذشته گفتیم بین عامد و ناسی و جاهل در حکم تکلیفی فرق است ولی در ضمان که حکم وضعی است تفاوتی ندارد. در مواردی شاید افساد فی الارض ثابت شود. باید جلوی این فرد را گرفت و باید خسارات جبران شود. نه تنها خسارات ضمن دیات و مانند آن بلکه هزینه‌های درمان را هم باید بدهد.

این در صورتی است که انتساب به خود شخص باشد. الآن این فرد در جمعی شرکت کرده و می‌دانسته مبتلا به بیماری واگیردار است مانند ایدز و کرونا و بعد عده‌ای را مبتلا کرده است. ضمان از سطح جبران خسارت هم بیشتر پیش می‌رود.

اگر دیگران را به غرر رساند. ضریح را بوسید. باعث فریب دیگران شد. به دیگران بگوید چیزی نیست. ویروس را نباید کوچک‌نمایی و نه بزرگ‌نمایی کرد. قاعده تقدیم اهم بر مهم قاعده حاکم بر تمام احکام اسلامی است. هیچ حکمی قابل مقابله با آن نیست.

اگر کسی را به غرر رساند. المغرور يرجع الى من غره قاعده است. فرد فریب خورده باید به کسی که او را فریب داده رجوع کند.

۶- فسخ قراردادها در ایام کرونا

آیا بیماری کرونا و واگیردار می تواند قراردادها را تکان دهد و فسخ کند؟ بحث مهمی است.

دولتی با دولتی یا فردی با فردی قراردادی بسته است. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾ [۱۱] آیه اول سوره مائده است. این نظر خاصی است که ما داریم. درست که خطاب اولیه به مؤمنون است ولی خطاب را عقلی می دانیم. مؤمنین چون می گیرند و انجام می دهند حجیت خارجی برای آنها است ولی همه مکلف هستند. کفار هم در هر ماه رمضان تکلیف دارند. وفای به عهد مؤمن و کافر را می گیرد و قراردادها باید انجام شود.

وفای به عهد واجب است و به مبنای اولیه ترکش حرام است. ولی الآن قراردادی بسته و ایام کرونا شد. تعطیلی بانکها و مانند آن. اینجا وفای به عهد لازم است؟

اینجا چند فرع دارد. در فقه تفریع مهم است.

- باید ببینیم توانایی وفای به عهد دارد یا نه؟ ﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ [۱۲] تکلیف ما لا یطاق به دلیل عقلی، عقلایی و روایی و قرآنی واجب نیست.

- اگر تکلیف ما لا یطاق نیست ولی عسر و حرج دارد از باب قاعده عسر و حرج برخی تکلیفها را نفی می کند.

گاهی قراردادها واجب الوفا نیست و مکلف راهبرون رفت دارد. ﴿أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾ وفای به زمان عقد هم هست. تعلیق هم به وضعیت سفید شدن و عادی شدن احوال است که عرف خاص یا عام باید بگوید.

احتمال عقلایی ضرر و حرج آمد حجیت دارد و قاعده حاکم درست می‌کند. باید دید حاکم یا متخصص چه می‌گوید. تمدید قراردادهای مبنای شرعی دارد که دولت انجام داد. خیلی از این قراردادهای دولت را هم درگیر می‌کند. دولت هم واجب است این کار را بکند. رخصه نیست فقط بلکه عزیمة است. موجر و مستاجر مثلاً دو ماه مرخص هستند تا وضعیت عادی شود. خسارت‌های عمومی هم باید گاهی از طرف دولت جبران شود. مثلاً وام‌ها را به تأخیر انداختند.

مرحوم سید عبارتی دارند در بحث وضو و شرایط آن مسأله ضرر را گفتند مراجعه کنید.

السابع : أن لا يكون مانع من استعمال الماء من مرض أو خوف عطش أو نحو ذلك ، وإلا فهو مأمور بالتيمم ، ولو توضأ والحال هذه بطل ، ولو كان جاهلاً بالضرر صح وإن كان متحققاً في الواقع ، والأحوط الإعادة أو التيمم... مسألة : في صورة كون استعمال الماء مضرّاً لو صب الماء على المحل الذي يتضرر به ووقع في الضرر ثم توضأ صح إذا لم يكن الوضوء موجباً لزيادته ، لكنه عصى بفعله الأوّل. [۱۳]

مرحوم آقای خوئی در عبارتی می‌فرمایند:

و اما الحكم الغير الالزامي الذي يكون المكلف مرخصاً فيه كالاستحباب و الكراهة فلا يكون مشمولاً للقاعدة حيث ان جعله لا يوجب إيقاع المكلف في الضرر من ناحية الشارع مع رخصته في عدم الإقدام. بل الضرر مستند الى العبد باختياره الإقدام على ما فيه الضرر. [۱۴]

قاعده در مواردی جاری نمی‌شود چرا که شارع راه فرار گذاشته است. به نظر ما اینجا هم جاری می‌شود ولی بر اساس خود حکم و قاعده است.

ایشان می‌کند در احکام غیر الزامی اجازه انجام نشدن داده است. اگر کسی به سوء اختیار انجام داد خود را در ضرر قرار داده است. ایشان می‌گویند در احکام غیر الزامی لا ضرر نداریم. ولی ما می‌گوییم شارع ضرر و اضرار را تاب تحمل ندارد.

ارتکاب احکام ضرری ارتکاب حرام است. اگر کسی مکرر انجام دهد شاهد نمی‌تواند قرار گیرد. قبول شهادت مشروط به عدالت است. ضمان و دیه مسلم است و گاهی قصاص. گاهی ممکن است افساد فی الارض باشد. پزشکان اسلامی که بماند، پزشکان غیر اسلامی هم حرفشان اعتبار دارد. مرحوم صاحب جواهر گفتند عارف یعنی کسی که آگاه به مسأله است. فرقی ندارد حوزوی یا غیر حوزوی یا غیر مسلمان باشد. حرف مراقب بهداشتی هم مانند پزشک معتبر است.

بیش از سیصد مورد تراحم احکام در فقه پیدا کردیم و در اصول حدود هشتاد مورد.

بهترین راه برون‌رفت در تراحم همان قاعده اهم و مهم است. بحث بعدی حج در ایام کرونا برای افراد مستطیع. و خواهیم گفت ان شاء الله واجبات یا بسیط هستند یا مرکب و مرکب هم یا امر مستقل دارند و یا ندارند.

[۱] تحف العقول، ابن شعبة الحراني، ج ۱، ص ۴۸۹.

[۲] OCD: obsessive compulsive disorder.

[۳] النهاية في غريب الحديث والأثر، ابن الأثير، أبو السعادات، ج ۱، ص ۳۷۴.

[۴] الجامع الصغير، السيوطي، جلال الدين، ج ۱، ص ۵۷.

[۵] سفينة البحار و مدينة الحكم و الآثار، القمي، الشيخ عباس، ج ۱، ص ۹۸.

- [۶] نهج البلاغة، الدشتي، محمد، ج ۱، ص ۳۶۱، حکمت ۲۷۹.
- [۷] نهج البلاغة، الدشتي، محمد، ج ۱، ص ۳۲۴، حکمت ۳۹.
- [۸] میزان الحکمة، المحمدي الري شهري، الشيخ محمد، ج ۳، ص ۲۰۴۷.
- [۹] جواهر الکلام، النجفي الجواهري، الشيخ محمد حسن، ج ۱۱، ص ۲۶۲.
- [۱۰] جواهر الکلام، النجفي الجواهري، الشيخ محمد حسن، ج ۵، ص ۱۱۰.
- [۱۱] مائده/سوره ۵، آیه ۱.
- [۱۲] بقره/سوره ۲، آیه ۲۸۶.
- [۱۳] العروة الوثقی، الطباطبائي اليزدي، السيد محمد کاظم، ج ۱، ص ۱۷۷.
- [۱۴] موسوعة الامام الخوئي، الخوئي، السيد أبوالقاسم، ج ۴۷، ص ۶۱۹.

